

نقش مادر در تربیت فرزندان

مؤلف

فریبا صداقت فر

آریا عزیزی

ویراستار

عبدالجید رشیدی

انتشارات قانون یار

۱۳۹۷

سرشناسه	:	صدافتقر، فریبا، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور	:	نقش مادر در تربیت فرزندان / مولف فریبا صدافتقر، آریا عزیزی ؛ ویراستار عبدالمجید رشیدی.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۱۱۲ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۶۰۵۵-۷۰-۳
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	:	Domestic education -- Religious aspects -- Islam
موضوع	:	مادر و کودک -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	:	Mother and child -- Religious aspects -- Islam
موضوع	:	بلوغ (روان‌شناسی)
موضوع	:	Maturation (Psychology)
شناسه افرد	:	عزیزی، آریا، ۱۳۳۹ -
شناسه رده	:	رشیدی، عبدالمجید، ۱۳۵۳ - ویراستار
رده بندی کلاس	:	۱۳۹۷ ۷۰۴/۲۵۳/۴BP
رده بندی یوبی	:	۲۹۷/۶۴۴
شماره کتابشناخت ملی	:	۵۳۵۳۰۷

انتشارات قائم‌مقام

نقش مادر در تربیت فرزندان

تألیف: فریبا صدافتقر - آریا عزیزی

ویراستار: عبدالمجید رشیدی

ناشر: قائم‌مقام

ناظر فنی: محسن فاضل

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۵۵-۷۰-۳

مرکز فروش: تهران، میدان انقلاب، خ روانمهر، پلاک ۱۵۲

تلفن: ۶۶۹۷۹۸۷۳ همراه: ۰۹۱۹۲۸۹۸۰۹۸

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اوّل.....	۱۵
دوره نوجوانی و بلوغ دوره ی نوجوانی و بلوغ.....	۱۵
فصل دوّم.....	۲۹
جایگاه ربیّت و نقش مادر در این راستا.....	۲۹
فصل سوّم.....	۴۵
بررسی مشکلات نوجوانان در جامعه کنونی.....	۴۵
فصل چهارم.....	۵۹
بررسی تربیتی نوجوانان در تعالیم شیعیان.....	۵۹
منابع و مآخذ.....	۱۰۷

پیشگفتار

یکی از مسائلی که اکثر خانواده‌ها در رابطه با کودکان خود با آن مواجه هستند چگونگی تشویق کردن کودکان به کارهای خوب و پسندیده است. این که والدین در زمان انجام یک کار پسندیده از جانب کودکشان چه رفتاری از خود نشان دهند که انگیزه وی برای انجام دوباره را در پی داشته باشد. برخی خانواده‌ها برای تشویق فرزند خود به کار خوب به وی هدیه‌ای شامل پول و یا اسباب‌بازی و یا حتی یک شکلات یا آبنبات می‌دهند اما سؤال این جاست که آیا در این زمینه تشویق تا چه میزان می‌تواند مؤثر باشد. خانواده‌هایی هم هستند که برای برعکس کردن رفتارهای بد یا شیطنت به آن‌ها هدیه می‌دهند، ترسی که در این مورد وجود دارد این است که کودک نسبت به دریافت جایزه بعد از هر کار خوب و یا دوری از هر کار بد منافع دریافت هدیه و جایزه بماند و به‌نوعی یک رفتار شرطی در او به‌جود آید. با وجودی که یکی از بهترین راه‌ها برای تشویق کودک به رفتارهای خوب، استفاده از سیستم جایزه دادن است اما باید توجه داشت این روش در کودکان دو سال به بالا بیشتر نتیجه می‌دهد. البته والدین باید راجع به رفتار خوب و خوشایند و برعکس رفتار ناخوشایند برای کودک توضیح دهند و در مورد جایزه‌اش نیز به او بگویند. البته باید توجه داشت هیچ قانون کلی برای کودک خوب بودن وجود ندارد؛ اما برای آن که یک کودک سالم و شاد را تربیت کنید لازم است عشق و محافه خود را به او نشان دهید. به حرف‌های کودک‌تان گوش دهید. به او احساس امنیت بدهید. او را شریقی کنید. رفتارهای نامناسب او را مورد انتقاد قرار دهید، نه خود او را. صبور و شکیبا باشید. برای کودک‌تان وقت کافی بگذارید. کودکان وقتی به تکرار یک رفتار و ادامه آن تمایل نشان می‌دهند که به‌خاطر آن پاداش گرفته و مورد توجه قرار بگیرند. همچنین زمانی یک رفتار را ترک می‌کنند که آن رفتار رد می‌شود. تداوم و ثبات واکنش‌های شما برابر یک رفتار بسیار مهم است، زیرا باعث

می‌شود کودک بداند چه زمان مورد نکوهش قرار می‌گیرد و چه زمان تشویق می‌شود و به این ترتیب گنج نمی‌شود بی‌گمان بهترین روش تربیت که مبتنی بر شناخت حقیقت انسان و همه نیازهای روحی و روانی اوست، راه وحی است و قرآن کریم آئین خود را بهترین آیین تربیت برای کل بشر معرفی کرده است. در آیه ۹ سوره اسرا در این رابطه آمده است: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا» قطعاً این قرآن به [آیینی] که خود بایدارتر است راه می‌نماید و به آن مؤمنانی که کارهای شایسته می‌کنند مرزده می‌دهد که پاداشی بزرگ برایشان خواهد بود. «هر چند که به روش تربیت کودک در قرآن تصریح نشده و لکن این مطلب، از لابه‌لای برخی از آیات و داستان‌های قرآن کریم به زیبایی نمایان است. انسان را از گوی و الگوپذیر است. به همین جهت یکی از بهترین و کوتاه‌ترین روش‌های تربیت برای نمونه، تربیت عملی هرچه کمال و جاذبه نمونه ارائه شده بیشتر باشد. این روش کارآیی بیشتری خواهد داشت. تربیت ابتدایی کودک به‌طور طبیعی با روش الگویی شکل می‌گیرد؛ چراکه کودک در چند سال نخست زندگی خود، همه کارهایش را از الگوهای پیرامون خود که در درجه اول «مادر» او هستند، الگوبرداری می‌کند و با تقلید از آنان رشد کرده و ساختار تربیتی‌اش سامان می‌یابد. به‌طور کلی روش الگویی به‌عنوان تربیت عملی بر جان انسان‌ها می‌نشیند و در نرس آن‌ها رسوخ می‌کند. به همین جهت قرآن کریم در آیه ۴۴ بقره می‌فرماید: «أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْهَوْنَ عَنْ السُّكْرِ؟ أَيْأَ مَرْدَمٍ رَا بِه نِیْکِی دَعْوَتِ مِی‌کِنِید، اِما خُودِتاَن را فرامُوش می‌نمایید.» و در آیات ۲۱ و ۲۲ سوره صف آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ (۲) كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ» ای کسانی که ایمان آورداید چرا چیزی می‌گویید که انجام نمی‌دهید، نزد خدا سخت ناپسند است که چیزی را بگویید و انجام ندهید. «قرآن کریم، پیامبر اکرم(ص) را به‌عنوان الگویی کامل برای تربیت عملی بشر، معرفی می‌نماید و در آیه چهارم سوره ممتحنه می‌فرماید: «قَدْ كَانَتْ

لَكُمْ أَسْوَأَ حَسَنَةٍ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنْتَبَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ؛ قطعاً برای شما در [پیروی از] ابراهیم و کسانی که با اویند سرمشقی نیکوست آن گاه که به قوم خود گفتند ما از شما و از آنچه به جای خدا می پرستید بیزاریم به شما کفر می ورزیم و میان ما و شما دشمنی و کینه همیشگی پدیدار شده تا وقتی که فقط به خدا ایمان آورید جز [در] سخن ابراهیم [که] به [نا]پدری [خود] گفت [حتماً برای تو آمرزش خواهیم خواست با آن که در برابر خدا حتی بیزی را برای تو ندارم ای پروردگار ما بر تو اعتماد کردیم و به سوی تو باز گشتیم و از جامه سرپی توست. «همچنین در آیات ۱۰ تا ۱۲ سوره تحریم نیز در این رابطه آمده است: «ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا... بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكِتَابِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِئِينَ؛ خدا برای کسانی که کفر ورزیده اند از نوع و آن لوط را مثل آورده [که] هر دو در نکاح دو بنده از بندگان شایسته ما بودند و به آن ها خیانت کردند و کاری از دست [شوهران] آن ها در برابر خدا ساخته نبود و گفته شد با داخل شوندگان داخل آتش شوید (۱۰) و برای کسانی که ایمان آورده اند خدا همسر فرعون را مثل آورده آن گاه که گفت پروردگارا پیش خود در بهشت خانه ای برایم بساز و مرا از فرعون و کردارش نجات ده مرا از دست مردم ستمگر برهان و مریم دخت عمران را همان کسی که خود را پاکدامن نداده داشت در او از روح خود دمیدیم و سخنان پروردگار خود و کتاب های او را تصدیق کرد و از فرمان پروردگار خود بعد از پدر و مادر، یکی از الگوهای کودکان و جوانان «دوستان» آن ها هستند که در برخی از موارد الگوپذیری آنان از دیگران بیشتر است و روی تربیت عقایدی و اخلاقی و رفتاری آن ها تأثیر دارند. قرآن کریم در این زمینه هشدار داده و در آیات ۲۷ تا ۲۹ فرقان در این رابطه می فرماید: «وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا (۲۷) يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ

فَلَمَّا خَلَّيْلًا (۲۸) لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا. «یکی دیگر از موارد الگوگیری کودکان و جوانان، محیط تعلیم و تربیت آن‌ها یعنی همان «معلم» و مربی کودکان می‌باشند و معمولاً تمامی حرکات و سکنات خود را از مربیان، نمونه‌برداری می‌کنند، به همین جهت، هنگامی که از امام باقر (ع) درباره آیه ۲۴ سوره عبس که می‌فرماید: «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ؛ انسان باید به غذای خویش بنگرد» سؤال شد، حضرت فرمود: یعنی علمی که فرا می‌گیرد بنگرد از چه کسی فرا می‌گیرد. بی‌گمان این روش در اصلاح و تربیت همه انسان‌ها به خصوص کودکان، نقشی عظیم و کارساز دارد که خداوند متعال، پیامبر گرامیش را به روش محبت‌آمیز آموخته و در آیه ۱۵۹ آل عمران در این رابطه می‌فرماید: «فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ إِعْظَمَ الْقُلُوبَ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَلَّ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ؛ پس به [برکت] رحمت الهی با آنان نرمخو [و پرمهر] شدی اگر بدو و سخت‌دل بودی قطعاً از پیرامون تو پراکنده می‌شدند پس از آنان در گذر و برایشان امری نگو و در کار [ها] با آنان مشورت کن و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن زیرا خداوند از کارکنندگان را دوست می‌دارد.» و تعبیر قرآن کریم نیز از کودکان به «بخشش» و هدیه، تعبیر است. محبت‌آمیز که در آیه ۴۹ سوره شوری می‌فرماید: «لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهْدِي لِمَنْ يَشَاءُ إِنِائًا وَيَهْبِ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ؛ فرمانروایی [مطلق] آسمان‌ها و زمین از آن خداست هر چه بخواهد می‌آفریند به هر کس بخواهد فرزند دختر و به هر کس بخواهد فرزند پسر می‌دهد.» انسان، به فطرت خود نیازمند محبت است و در مراحل اولیه زندگی و دوران کودکی خویش به محبتی بیشتر نیاز دارد و تأثیر روش محبت در سازمان دادن به شخصیت کودک بر کسی پوشیده نیست. البته محبتی معتدل و راستین و به دور از تکلف و تصنع و متناسب با سن و سال و وضع و حال کودک و به دور از تبعیض که در این زمینه روایاتی از اهل بیت (ع) نیز

داریم. نمونه‌هایی از این روش را در قرآن کریم، می‌توان در داستان حضرت یوسف(ع) جست‌وجو کرد. یکی در هنگامی که پدرش، حضرت یعقوب(ع) بنابر تقاضای برادران یوسف، او را به بازی و گردش می‌فرستد و خوف از جان یوسف(ع) را دارد. چنان‌که در آیات ۱۲ و ۱۳ سوره یوسف(ع) فرموده است: «أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ(۱۲) قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ؛ فردا او را با ما بفرست تا [در چمن] بگردد و بازی کند و ما به‌خوبی نگهبان او خواهیم بود(۱۲) گفت این که او را بفرستد سخت مرا اندوهگین می‌کند و می‌ترسم از او غافل شوید و گرگ او را بخورد.» این روش از جمله روش‌هایی است که خداوند متعال برای تربیت همه انسان‌ها بدان سفارش کرده و در آیه ۱۰۱ سوره نحل در این رابطه می‌فرماید: «ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ؛ با حکمت و اندرز نیکو به هر کس که از راه حق منحرف شده باشد و با آنان به [شیوه‌ای] که نیکوتر است مجادله‌نمای در حقیقت پروردگار تو به [حال] کسی که از راه او منحرف شده دانانتر و او به [حال] راه‌یافتگان [نیز] دانانتر است.» موعظه نیکو، موعظه‌ای است که از جان پاک و اعظمی راه یافته، به روشی نیکو، از آن برای اصلاح و هدایت بهره گرفته شود و خود قرآن کریم، کتاب موعظه الهی است. در قرآن کریم در آیه ۱۷ سوره یونس، ۱۳ تا ۲۰ لقمان به زیبایی به این مبحث اشاره شده است. این شیوه هم یکی از روش‌ها است که بیشتر در روایات ائمه روی آن تأکید شده مثلاً در بعضی از روایات، یکی از سخنان فرزند را «آموزش قرآن» و یا «سوادآموزی» برشمرده‌اند و در جای دیگر امام علی(ع) می‌فرماید: از دانش ما به کودکان خود چیزی بیاموزید که خداوند به واسطه آن سودشان بخشد و همچنین است آموزش نماز، شناختن تیراندازی که همه این‌ها در تربیت جسمی و روانی کودک مؤثر است و در تربیت قرآنی، احتیاط‌های لازم در امور جنسی کودک نیز حایز اهمیت شمرده شده او امر فرمود که

کودکان باید با اجازه وارد اتاق خواب پدر و مادر شوند، می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بردگان شما و همچنین کودکانی که به حد بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند. حجت الاسلام والمسلمین سیداحمد میرعمادی، نماینده ولی فقیه در استان و امام جمعه خرم‌آباد در گفت‌وگو با خبرنگار ایکن در رابطه با حقوق فرزندان بر والدین گفت: اولین سنگ بنای تربیت دینی فرزند آشنایی با تعالیم قرآن کریم است چنان که امام علی (ع) در این رابطه فرموده است: از جمله حقوق فرزند بر پدر و مادر این است که نامی نیکو بر او بنهد و به‌خوبی تربیتش کند و قرآن را به او بیاموزد. وی افزود: آشنا کردن فرزند به احکام اسلام و حلال و حرام از جمله وظایف پدر و مادر بر فرزند است چنان که پیامبر اکرم (ص) در این رابطه فرموده است: «فرزندانتان را در سن هفت سالگی وادار به نماز کنید و اگر خواستید تنبیه کنید از سن ده سالگی باشد و از این سن بیشتر بستر خواب آنها را جدا کنید.» حجت الاسلام میرعمادی اضافه کرد: از موضوعاتی که در مسئله تعلیم و تربیت فرزند مطرح شده آن است که پدر و مادر، فرزند را بر دوستی سنی بنی‌طالب (ع) و فرزندان او تربیت کنند، زیرا مایه سعادت دنیوی و اخروی است چنان که رسول خدا (ص) خطاب به یکی از انصار فرمود: «فرزندان خود را بر دوستی علی (ع) ادب کنید.» نماینده ولی فقیه در لرستان گفت: رعایت عدالت از جمله توصیه‌های همیشگی است در مورد فرزندان و تربیت آنها در خانواده نیز توجه فراوانی به عدالت شده است از جمله: محبت عادلانه، تقسیم ارث عادلانه، حمایت مادی و معنوی عادلانه، رفتار عادلانه با فرزندان و ... چنان که پیامبر اکرم (ص) در این باره سفارش فراوان داشته از جمله نعمان بن بشیر می‌گوید: شنیدم پیامبر (ص) فرمود: بین فرزندانان به عدالت رفتار کنید.